

צג ע"ב

[א] גמ' הסוס מטמא על ידיו החמור כו' - צ"ל להיפך.

ק ע"ב

[א] גמרא והוא שנח ע"ג משהו - צ"ל והוא שנח משהו.

אור אליהו

וטמא כת"ק דרבי שמעון. ומשענת החמור על ידיו, שהחמור עומד למשא, והוא אינו יכול לרוץ כלל, שכוחו בידיו, הלכך יכול לישא משאות הרבה יותר מן הסוס, שכח המשא הוא בידיים, וכח המרוצה הוא ברגליים. ורגלי החמור אינן אלא כמסייע, ואפילו נתן תחת יד אחד טמא, שאינו יכול לעמוד על יד אחד.⁷⁷ [א] בגמרא: "אמר רבא, תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו. יתיב מרימר וקאמר לה להא שמעתא. אמר ליה רבינא למרימר, לאו היינו מתניתין, ואמר רבי יוחנן והוא שנח על גבי משהו." כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ומבואר לגירסא זו, שמה ששינינו (ק ע"א): "חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות חייב", העמיד רבי יוחנן שמדובר, שהחפץ נח על גבי משהו חוץ לד' אמות, ורק אחר כך חזר לתוך ד' אמות. ומשמע שלגירסא זו רק אם נח על גבי משהו חייב, אבל אם רק עכבתו הרוח באויר פטור⁸⁰.

ועל גירסא זו לכאורה קשה: א. אם אכן

של רבי יהודה לדברי חכמים "אי אתם מודים בלאחריו ובא לו לאחריו", הרי שם מדובר שהתכוון לשמירה פחותה ולכן חייב, שכן התקיימה מחשבתו, מה שאין כן במוציא מעות בפונדתו ופיה למטה, משמע שלא מדובר שהתכוון דוקא להוציא כשפיה למטה, שהיא שמירה פחותה, אלא שכך הזדמן לו, ושם בזה אכן פטור, שכן אין זה כדרך המוציאים.

[א] בגמ': "רבי יוסי אומר, הסוס מטמא על ידיו, החמור על רגליו, שמשענת הסוס על ידיו, וחמור על רגליו", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'⁷⁸. אמנם לדעת רבינו צריך לומר להיפך: "הסוס מטמא על רגליו החמור על ידיו, שמשענת הסוס על רגליו, וחמור על ידיו"⁷⁹. ובהסבר גירסא זו כתוב באליהו רבה (זבים ד, ז): "שהסוס עומד לרכיבה, שכוחו הוא ברגליו, ויכול לרוץ מהרה, וידיו אינו אלא כמסייע, ומסייע אין בו ממש. הלכך אפילו נתן תחת רגל אחד טמא, שאינו יכול לעמוד על רגל אחד, והוי זה אינו יכול וזה אינו יכול,

חננאל, רע"ב (שם), אגודה (שם), תפא"י (שם יכן אות סג-סד).

80. כן כתב הריטב"א: "ונקט על גבי משהו, לאפוקי אם נח באויר שעכבו שם הרוח, דלא חשיב הנחה, דקסבר ר' יוחנן דאפילו תוך שלשה טפחים בעינן הנחה על גבי משהו". וכן נקט המאירי למסקנה: "ומכל מקום לענין פסק, ראיתי לרוב פוסקים שלא הביאו זו של דחפתה הרוח ואחזתה הרוח. ונראה שהם פוסקים כדעת ראשונה,

טפל, מה שאין כן מלאחריו, דמכל מקום משתמר קצת".

78. וכן גרסו: רש"י (ד"ה הסוס), תוס' (ד"ה שמשענת) וריטב"א. והר"ש (זבים ד, ז) העיד שכן הגירסא בפרק המצניע בכל הספרים.

79. וכן היא הגירסא במשנה שבמשניות (זבים שם): "ר' יוסי אומר, הסוס מטמא ברגליו והחמור בידיו, שמשענת הסוס על רגליו, ומשענת החמור על ידיו". וכן גרסו: הר"ש (שם) וכתב שכן גרס רבינו

אור אליהו

מדובר שהחפץ נח ממש על גבי משהו פשיטא שחייב, שכן מה שהתגלגל אחר כך לתוך ד' אמות הוא ענין אחר⁸¹. ב. לעיל (ק ע"א) הגמ' הביאה ברייתא לסייע להעמדת רבי יוחנן הנ"ל: "תניא נמי הכי, זרק חוץ לארבע אמות ודחפתו הרוח והכניסתו, ואף על פי שחזרה והוציאתו פטור. אחזתו הרוח משהו, אף על פי שחזרה והכניסתו חייב". ומבואר בברייתא שלא נח החפץ על גבי משהו, אלא הרוח העמידה אותו

משהו, כלומר לזמן מועט. ואם גורסים בדברי רבי יוחנן "על גבי משהו", איך הביאה הגמ' ראייה מברייתא זו להעמדת רבי יוחנן⁸². ואולי משום כך לדעת רבינו צריך לומר⁸³ "והוא שנח משהו"⁸⁴, והיינו שהרוח העמידה מעט את החפץ באויר, ואחר כך חזר החפץ לתוך ד' אמות. והחידוש בזה, שאף על פי שנח משהו רק על ידי הרוח, מכל מקום חייב, שהעמדת הרוח נחשבת הנחה לענין זה.

"תניא נמי הכי, זרק חוץ לארבע אמות ודחפתו וכו' אחזתו הרוח משהו, אף על פי שחזרה והכניסתו חייב. פירוש, דאלמא דוקא שאחזתו הרוח משהו שנח קצת, ומיהו לר' יוחנן אתיא כשאחזתו הרוח על גבי משהו, ולא שאחזתו באויר".

⁸³. וצ"ע מדוע לא הגיה רבינו גם כן לעיל בדף ק ע"א ששם הובאה העמדת רבי יוחנן ("והוא שנח כו') בפעם הראשונה. ובספר זה מצאתי כתב, שנראה לו שצריכה להיות הגהה זו באמת בדף ק ע"א. וכן כתב בספר ירושלים במועדיה (שבת א עמ' שמב) שהגהה זו שייכת גם בדף ק ע"א. ובכורי יצחק (שבת סי' ה) כתב הסבר מדוע רבינו הגיה דוקא בדף ק ע"ב ולא ק ע"א ע"ש. ובכתי"ו וטיקן 108 בדף ק ע"א הגירסא "והוא שנח משהו", ואילו בדף ק ע"ב הגירסא "והוא שנח על גבי משהו" וצ"ע.

⁸⁴. שיטת זו הובאה במאירי (אמנם המאירי עצמו במסקנה לא נקט כן כנ"ל הערה 80): "ומכל מקום יש מפרשים במשנתנו שלא נחה על גבי קרקע כלל. והם מפרשים זרק לתוך ארבע אמות וקודם שתצא מתוך ארבע עכבתה הרוח מעט, ואחר כך נתגלגלה מצד הרוח שבא מצד אחר למקום שכיון בלא הגעה לארץ פטור כו' ושאלו עליה בגמ' והא לא נח כלומר, שהרי החזירה הרוח מיד. והם גורסין 'אמר רבי יוחנן והוא שנח משהו', כלומר שבאה נשיבת הרוח בחוזק ועכבה מעט, ואחר כך באה נשיבה אחרת קודם שתפול לארץ, והחזירה לתוך ארבע אמות. והם גורסים תניא נמי הכי, זרק חוץ

אבל אחיזת רוח אינה הנחה כלל". וכן פסק הרמב"ם (שבת יג, כב): "זרק חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות, אם נח על גבי משהו חוץ לארבע אמות ואחר כך נתגלגל ונכנס לתוך ארבע אמות חייב, ואם לא נח כלל הרי זה פטור". ומשמע שבא לאפוקי מעכבתו הרוח, כמבואר באבן האזל (שם יג, ה). אמנם לדעת רש"י ורשב"א, אע"ג שגם הם גורסים "על גבי משהו", מכל מקום הם סוברים, שגם כשעכבתו הרוח נחשב שפיר שנח "על גבי משהו", ועיין הערה הבאה.

⁸¹. וכמו שכתב רש"י (ק ע"א על המשנה): "זרק חוץ לארבע אמות ונתגלגל כו' חייב - לא שנפל לארץ, דאם כן לא צריכא למימר, אלא שהרוח גלגלהו מן האויר לתוך ארבע אמות". אמנם בפירושו על הגמ' משמע שרש"י כן גרס את התיבות "על גבי": "שנח על גבי משהו - שעמד קצת, ואחר כך נתגלגל", אלא שמיד הוסיף מסברא: "והוא הדין אם אחזתו הרוח באויר ועכבתו מעט, ואחר כך הכניסתו, דחשיב נמי הנחה אם בתוך שלשה הוא" וצ"ע. וכן הוא ברשב"א: "הא דאמר רבי יוחנן והוא שנח על גבי משהו. נראה לי פירושו והוא שנח משהו ועל גבי משהו, ולומר דאפילו העמידתו הרוח, וכדתניא אחזתו הרוח משהו אף על פי שחזרה והכניסתו חייב".

⁸². ואכן המאירי (ק ע"א) כתב שמי שגורס "שנח על גבי משהו" לא גורס "תניא נמי הכי" אלא רק "תניא" ע"ש. אמנם הריטב"א הסביר שלרבי יוחנן גם הברייתא מדברת באופן שנח על גבי משהו:

קב ע"ב

[א] גמרא ואפי' נמחק⁸⁵. צ"ל שניהם חייבים, וכ"ה בירושלמי, ואמ' שם למי נצרכא סיפא לרבנן. ועי' תוס' ד"ה ולטעמיך כו'.

אור אליהו

[א] בגמרא: "אמר שמואל המצדד את האבן חייב. מיתבי, אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט, הנותן את הטיט חייב. ולטעמיך אימא סיפא, רבי יוסי אומר, ואפילו העלה והניח על גבי דימוס של אבנים חייב, אלא תלתא בנייני הוו: תתא, מציעא ועילא. תתא - בעי צדודי ועפרא, מציעא - בעי נמי טינא, עילאי - בהנחה בעלמא". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ומבואר לפי גירסא הזו שהסיפא היא רק לפי רבי יוסי, ואם כן לכאורה קשה, מדוע הקשתה הגמ' על המקשן "ולטעמיך אימא סיפא", הרי משמע שחכמים חולקים על רבי יוסי, ואם כן אפשר לומר שהמקשן הקשה על שמואל מדעת חכמים⁸⁶. אמנם בש"ס של רבינו תיבת "ואפילו" נמחק.

הספר העברי הגהות ומגיהים עמ' 438, לגבי הגהה זו של רבינו).

86. ונראה שהרמב"ן הרגיש בקושיא זו, ולכן כתב לתרץ: "ולטעמיך אימא סיפא ר' יוסי אומר כו' - נראה לי דהכי קאמר, ולטעמיך דחשבת דכולהו בנייני שווין, היאך אפשר דרבי יוסי סבר אפילו בהנחה בעלמא והא לאו כלום קעביד, ועד שאתה תמה עלי, לך ותמה על ר' יוסי ביותר מזה, ויש כזה ולטעמיך במס' ב"ב". ועיין לקמן שהתוס' (ד"ה ולטעמיך) מחקו את התיבות "רבי יוסי" מחמת קושיא זו. ועיין גם רשב"א וריטב"א.

87. וכן משמע ברמב"ם (י, יב): "אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן את הטיט חייב, ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב, שהרי אין מניחין עליה טיט אחר". ואם נאמר שהסיפא היא רק אליבא דרבי יוסי היאך פסק הרמב"ם כרבי יוסי ולא כחכמים.

לארבע אמות ודחפתו הרוח והכניסתו, אף על פי שחזרה והוציאתו פטור אחזתו הרוח משהו, אף על פי שחזרה והכניסתו חייב".

85. כך הוא לשון ההגהה בדפוס ווילנא תר"ן, אמנם במהדורות הרגילות (המצויות כיום) הגירסא היא: "ולטעמיך אימא סיפא - נמחק ר"י אומר ואפי'. ונ"ב צ"ל שניהם חייבים, וכ"ה בירושלמי" וכו'. והיפה עינים, וכן הרב ירוחם אלטשולד בירחון סיני (יב כסליו - אייר תש"ג עמ' קעא-קעב) הבינו (לפי גירסא זו) שרבינו הגר"א מחק את התיבות "ולטעמיך אימא סיפא" (והיינו שהבינו שמה שכתוב "נמחק" הולך על מה שכתוב לפניו: "ולטעמיך אימא סיפא"), ולפיכך נדחקו בהסבר דברי רבינו. אמנם לפי הגירסא בדפוס ווילנא תר"ן, רבינו מחק את תיבת "ואפילו", ואז דבריו ברורים, וכמבואר להלן בפירושו "אור אליהו" (גירסא זו שבש"ס ווילנא תר"ן נודעה לי, על פי מה שכתב בספר עמודים בתולדות